

2. KULTTUURIKASVATUKSEN KONTEKSTEJA JA MÄÄRITTELYÄ

Pilvi Kalhama, Arja Kitola & Molla Walamies

Ympäröivän maailman ja kulttuurin yksilöille tarjoamat ainekset ovat kuin tavaraita repussa, joita ihminen kerää ja kantaa selässään läpi elämänsä, ja joiden varassa hän rakentaa minuuttiaan ja identiteettiään. Repusta pitäisi löytyä pala historiaa, jonka kautta ihminen voi sijoittaa itsensä johonkin kokonaisuuteen: sukupolvien jatkumoon, jossa hän itse on merkittävä ja tärkeä lenkki. Historian kautta yksilö tuntee ja tunnistaa oman kulttuurinsa historialliset juuret. Traditioiden kautta ihminen kiinnittyy paikkaan tai paikkoihin sekä omaksuu tietyn tapakulttuurin, jonka pohjalta hän käy elämässään vuoropuhelua nykyajan kanssa.

Sosiologi Anthony Giddens määrittelee tradition kollektiiviseksi muistiksi. Hänen ajattelunsa mukaan menneisyys ei ole vain jotain museaalista; jotain, joka tulee säilyttää, ja jonka tavoin pitäisi elää, vaan traditio merkitsee aina suhdetta nykyisyyteen. Tradition ja nykyhetken risteyksessä arvoja voidaan myös kyseenalaisistaa. Giddens huomauttaa, että negatiivisessa ääripäässään traditio voi muuttua pakoksi ja jopa riippuvuudeksi, jolloin se toimii enää toistona, joka on menettänyt yhteytensä perinteen "totuuteen", ja jonka alkuperä itse yksilöille on hävinnyt. (Giddens 1995, 92,99,102.) Nykyhetken sidoksissa olevan kollektiivisen luonteensa kautta traditio on siten myös identiteettiä muokkaava tekijä. Tradition eheyteen kohdistuvan uhkan koetaankin siksi kohdistuvan nimenomaan oman identiteetin ja ihmissuhteiden eheyteen. Traditio tarjoaa eräänlaisen ankkuripaikan perusluottamukselle, joka on keskeinen identiteetin muotoutumisessa vaikuttava tekijä. (Giddens 1995, 114-115.) Traditioiden ylläpitäminen merkitsee muun muassa nk. ontologisen turvallisuuden hakemista. Ontologisella turvallisuudella tarkoitetaan sellaista abstraktia toimintamallien, arvostusten ja ajattelumallien kehikkoa, johon yksilön on mahdollista tukeutua elämän erilaisissa valintatilanteissa. Kullakin ihmisellä tämä kehikko rakentuu yksilöllisesti - joillakin se on enemmän, toisilla vähemmän traditioista omaksuttu, mutta olennaista on, että yksilö voi rakentaa sitä tietoisesti.

Kulttuurikasvatuksellisessa toiminnassa voidaan kysyä, mitä ihminen tarvitsee, jotta hän voi kehittyä identiteetiltään ja itsetunnon tasapainoiseksi. Kukaan ei kiellä perushoivan ja -turvan merkitystä. Hyväksymme ja vaadimme, että lapsi saa ruokaa, puhtautta ja hoivaa. On kuitenkin kysyttävä, riittääkö tämä. Fyysisen

hyvinvoinnin lisäksi ihminen tarvitsee myös henkistä pääomaa sekä tunteen siitä, että elämä kantaa kaikissa vaiheissa. Tätä tunnetta lisätään luomalla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa luottamuksellisia suhteita muihin ihmisiin (Aho & Laine 1997, 48-51.). Luottamus muita ihmisiä kohtaan edistää kykyä kunnioittaa itseä ja muita.

Arvoja punnittaessa tai uudelleen muotoiltaessa tulee esille se tosiasia, että meillä jokaisella on yksilölliset tottumuksemme, näkemyksemme, ideologiamme, havaintokokemuksemme ja käsitekarttamme, joiden valossa asiat saavat arvotuksensa. Lisäksi jokainen valintatilanne on kytköksissä henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen, mikä vaikuttaa ihmisen tapaan peilata maailmaa. Kasvatustieteilijä Jack Mezirow puhuu ihmisen kehitysvaiheisiin liittyvästä *merkitysperspektiivistä* (Mezirow 1995a, 8; 1995b, 18). Merkitysperspektiivi – yksilöllinen maailmankuva – on joukko tapoja ja käsitejärjestelmiä, joissa yksilö toteuttaa omia arvotuksiinsa, periaatteitaan, näkökulmiaan ja arviointikriteereitään. Henkilökohtaisiin omaa elämää koskeviin valintoihin sisältyy suuri määrä vastuuta, joten on tärkeää pohtia seikkaa kulttuurikasvatuksen näkökulmasta: Milloin valinnat voivat olla puhtaasti vain yksilöllisiä? Milloin puolestaan on otettava huomioon toiset ihmiset? Vaikka mahdollisuudet tehdä yksilöllisiä itseään koskevia aktiivisia päätöksiä on lisääntynyt, on huomioitava, että yksilön päätöksillä on vaikutusta myös toisiin ihmisiin jopa globaalilla tasolla, kuten esimerkiksi kulutuskäyttäytymisen kautta. Lisäksi erilaiset riippuvuudet, kuten vaikka viime vuosina herännyt keskustelu peliriippuvuudesta, ovat esimerkkejä siitä, ettei yksilö itse kykene aina hallitsemaan omia valintojaan ja niiden seurauksia.

Tästä syystä kulttuurikasvatustyö kietoutuu hyvin läheisesti kasvatuksen erityiskysymyksiin kriittiseen ajatteluun kasvattamisesta. Kulttuurikasvatustyötä toteuttavien tahojen on oivallettava, ettei yksilön valinnan problematiikka kosketa vain ulkokohtaisesti ja idealistisesti yksilön mahdollisuutta aktiivisuuteen ja monipuolisiin mahdollisuuksiin. Kasvattajan rooliin kuuluu myös eettinen pohdinta siitä, milloin yksilöä koskevia valintoja voi ajatella tehtävän toisen puolesta. Kuka valinnat ja päätökset tekee, miten ja mitkä seikat niihin vaikuttavat, on pohjimmiltaan valtakysymys, joka kulttuurikasvatustoiminnassa tulee aina ottaa huomioon.

Ilman reflektointia – kuten esimerkiksi ymmärrystä menneestä – on vaikea hahmottaa tämän päivän ilmiöitä syineen ja seurauksineen kokonaisvaltaisesti, joten refleктоiva ajattelu on olennainen kulttuurikasvatustoiminnan lähtökohta niin kasvatuksellisessa kuin filosofis-eettisessä mielessä. Kuten ranskalainen ajattelija,

filosofi ja yhteiskuntatutkija Michel Foucault on todennut, historia voidaan valjastaa osaksi nykyisyyden tulkintaa (Foucault 1998 (1971), 63-81, 89). Foucault'n käsityksen mukaisesti historiatietoisuus on olennaista paitsi yksilötasolla, mutta se on yhtä hyvin keskeinen tekijä yhteiskunta- ja kulttuurintutkimuksen kriittisenä dimensiona. Foucault'n filosofisessa ajattelussa kriittinen suhde menneeseen näyttäytyy tärkeänä tekijänä, kun esimerkiksi analysoidaan nykykulttuurin ja -yhteiskunnan välisiä suhteita ja ilmiöitä, koska ne eivät ilmaannu itsestään vaan eri asiayhteyksien seurauksena. Tällaisena näkökulmana historia ei ole vain itseisarvo sinänsä, vaan se toimii nykyhetken jäsentämisen välineenä. Yksilötasolla nk. kriittisellä historiatietoisuudella voi puolestaan nähdä olevan merkitystä yksilön kyvyille hahmottaa omaa kulttuuriympäristöään ja sen merkityksiä, jotka monella eri tavalla voivat vaikuttaa hänen identiteettinsä muokkautumiseen.

Kulttuurikasvatuksellisessa toiminnassa on mahdollista omaksua sellainen historiatietoinen ajattelu, jossa mennyt ymmärretään jatkumona, osana nykyhetken reflektiota. Tämän ajattelun kautta voidaan toiminnassa edistää nykykulttuurin ymmärtämistä, joka toimii pohjana nykyihmisen itsensä ymmärtämiselle. Tällöin lähtökohtana olisi kasvatuksellisessa mielessä valjastaa kulttuuritoiminta eri mahdollisuuksineen sellaiseen ajatteluun, jossa yksilöitä tuetaan kriittisessä reflektoinnissa. Kulttuurikokemuksissa nimittäin joko vahvistamme vakiintuneita toimintatapojamme tai luomme uusia, pohjaamme traditioihin tai muuntelemme vanhoja ajattelumalleja, tulkitsemme ja arvioimme maailmaa ja itseämme. Reflektio on oiva tapa päästä lähemmäs objektiivista tarkastelua – muussa tapauksessahan olemme kovin sidottuja subjektiivisiin ja puolueellisiin päätelmiimme asioista ja ilmiöistä. Subjektiivisen ajattelun ongelmana voivat olla omaksuttujen uskomusten pitäminen itsestään selvinä ja kohtaamiemme asioiden stereotyyppittely. Kasvatustieteellisessä keskustelussa reflektio on kiinteässä suhteessa kriittiseen ajatteluun (vrt. Mezirov 1995b, 28-29). Paitsi että reflektiivisessä oppimisessa tähdätään ennakko-oletusten ja annetun kyseenalaistamiseen, ovat tavoitteet lisäksi pragmaattisia. Perspektiivinmuutos voi parhaimmillaan ratkaista vaikeitakin dilemmoja, joita ihmiset kohtaavat niin yksilöllisellä kuin kollektiivisella tasolla. Kulttuurin äärellä, itseään ja maailmankuvaansa peilaten, ihminen voi saada uuden näkökulman ihmissuhteisiin, kohtaamiinsa muutoksiin, ympäristöönsä, omaan minäkuvaansa ja niin edelleen.

Ympäristö kulttuuri-identiteetin rakentajana

Ympäristökokemusten subjektiivisuus ja ihmisen nk. elämismaailman¹ analysoiminen on viime aikoina alkanut kiinnostaa useita eri alojen tutkijoita. Kulttuurihistorioitsija Riitta Laitinen puhuu nk. paikkaidentiteetistä, joka ihmiselle muotoutuu jokapäiväisessä elämässä eri paikoille annettujen merkitysten kautta. Hänen mukaansa paikkaidentiteettiämme luovat eri tasoiset kokemukset paikoista, joissa olemme olleet tai jossa asumme, mutta myös niistä paikoista, joista ehkä vain olemme kuulleet tai joista meillä on mielikuvia tulevaisuuden paikkoina (Laitinen 2002, 195). On huomioitava, että kulttuuriympäristön ja identiteetin väliset suhteet eivät palaudu yksiselitteisesti vain aineelliseen maailmaan, eli siihen minkälaisessa fyysisessä ympäristössä elämme: omassa elinpiirissään liikkuva ihminen kuuluu erilaisten sosiaalisten suhteiden ja tuttavuuksien verkostoon (Perähuhta 2000, 160-163. Visuaalista elinympäristöä olennaisemmaksi muodostuvat merkitykset siitä, minkälaisena esimerkiksi tietty asuinpaikka koetaan, mihin tietty paikka käyttöyhteyksiltään liittyy tai minkälaisiin tilanteisiin jokin ympäristön elementti sidotaan. Tutut ja arkiset paikat pitävät sisällään monia tarinoita ja merkityksiä. Taidehistorioitsija, naistutkija Kirsi Saarikangas korostaa myös, ettei ihmisten elämä tapahdu tilallisessa tyhjiössä, vaan päivittäinen olemassaolo liikkeen ja tapoineen sijoittuu aina johonkin tilaan. Vastavuoroisesti tila tai paikka vasta syntyvät osana näitä toimintoja, jolloin henkilökohtainen tilaelämys, eletty kokemus, syntyy aina osana kulttuurisia merkityksiä ajallis-paikallisessa kontekstissa. (Saarikangas 2002, 55) Ympäristöllä on yksilölle vahva sosiaalinen merkitysviitekehys, vaikka on muistettava, että merkitykset eivät ole yksinomaan henkilökohtaisia: ne lomittuvat kulttuurisiin, yhteisesti jaettuihin merkityksiin. Tämä tarkoittaa, että kulttuurisen vuorovaikutuksen, kuten yhteisön toimintatapojen ja mahdollisuuksien kautta, rakentuu erilaisia kulttuurisia identiteettejä.

Kollektiivinen identiteetti on kulttuurinen ilmiö ja se muodostuu historiallisessa prosessissa merkityksistä, arvoista ja katsomuksista, joita ihmiset omaksuvat ja toiminnassaan tuottavat. Sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi kansallista identiteettiä, sukuidentiteettiä tai vaikkapa maakunnallista identiteettiä. Kollektiivinen identiteetti tarkoittaa siten yhteenkuuluvaisuuden tuntemista, eli kuulumista johonkin viiteryhmään, jossa samat asiat yhdistävät siihen kuuluvia. Kulttuuri on avain kollektiivisen identiteetin ymmärtämiseen, koska kulttuurissa tuotetaan yhteisesti tunnistettuja *merkitysmalleja*, joilla tulkitaan todellisuutta. Kollektiivisen identiteetin symbolit auttavat ryhmään sitoutumisessa. Kollektiivisen identiteetin myytit tekevät merkitykselliseksi sen ryhmän tai yhteisön, johon ihmiset

---

¹ Elämismaailma käsitteenä viittaa sekä fyysiseen että ihmisen toiminnan kautta jäsentyvään merkityksiä kantavaan ympäristöön.

katsovat kuuluvansa tai johon he haluavat kuulua. (Kaunismaa 1997, 39-53) Kulttuurikasvatuksen eettiseen pohdiskeluun onkin liitettävä kysymys siitä, min-kälaisia kollektiiviset identiteetit nykymaailmassa ovat. Erilaisia ihmisiä kohdatta-essa on pidettävä mielessä, että johonkin kuulumisen merkitsee samalla ulkopuo-lisuutta toisaalla. Vastaavasti kollektiivinen identiteetti merkitsee siihen kuulu-mattomille ulkopuolelle jättämistä, osattomuutta siitä (Lamminmäki-Kärkkäinen 2002, 72). Ryhmään hyväksyminen merkitysmallit vaihtelevat eri kulttuureissa eri aikoina. Näyttäisi siltä, että länsimaissa ja Suomessa perheeseen ja syntymä-seutuun liittyvät identiteetit ovat esimerkiksi menettäneet merkitystään samalla kun vahva kansallinen identiteetti on heikkenemässä. Tällöin syntyy uusia mah-dollisuuksia muille osakulttuureille ja sitä kautta moninaistuville kulttuurisille identiteeteille. Yhtäältä länsimaisessa kulttuurissa puhutaan juuri paljon indivi-dualismin kasvavasta merkityksestä nykypäivänä ja mahdollisuuksista kuulua eri alakulttuureihin. Toisaalta kuitenkin ihmiset ovat riippuvaisia länsimaisesta yhte-näiskulttuurista, mikä vaikuttaa tällöin esimerkiksi ulkopuolelta tulevien maa-hanmuuttajien asemaan.

Kotiseutu ympäristö mielletään yleensä yhdeksi keskeisistä paikkaan kuulumisen tunteen synnyttäjästä, mutta ihminen voi nykyaikana muodostaa siteitä moniin eri paikkoihin. Siteet joihinkin ympäristöihin eivät edellytä vain paikallaan pysymistä, vaan useisiin paikkoihin identifioituminen samanaikaisesti on mahdollista. Kult-tuuriympäristön merkitys käytännössä konkretisoituu yksilölle usein siinä vai-heessa, kun siitä joutuu luopumaan. Monikulttuurisessa maailmassa onkin yhä enemmän ihmisiä, jotka joko pakon edessä tai vapaaehtoisesti irrottautuvat juuriltaan. Sosiologisessa tutkimuksessa on puhuttu paljon nk. uusnomadismista, joka liittyy irrallisuuteen, nykykulttuurin tuottamaan tapaan olla maailmassa kuu-lumatta mihinkään tiettyyn paikkaan. Paikkasidonnaisuus ja tuttuuteen perustuva fyysinen kulttuuriympäristö saa nykymaailmassa rinnalleen aivan uusia haastajia. Mm. alueellisia identiteettejä ja kulttuurisia rajoja tutkinut maantieteen professori Antti Paasi pohtii artikkelissaan "Rajat ja identiteetti globalisoituvassa maail-massa" syitä perinteisesti miellettyjen paikkojen ja rajojen määrittelyn muutok-siin. Hän tuo keskusteluun käsitteen *translokaaliset paikat*, joka viittaa paitsi in-formaatioteknologian vaikutuksiin perinteisiin maantieteellisiin rajoihin, mutta myös konkreettisten muuttajien, turistien ja pakolaisten jatkuvaan liikkeeseen. Tämän liikkeen seurauksena syntyy siis jatkuvasti paikallisen ja globaalin yhdis-täviä uudenlaisia paikkoja. (Paasi 2002, 157)

On tärkeää huomioida, että kuulumattomuus voi olla myös aktiivinen valinta, jonka avulla yksilö voi toteuttaa omaa henkilökohtaista ja kriittistä ympäristö- ja kulttuurisuhdettaan. Uusnomadismiin positiivisena käänköpuolena voi nähdä siten paikoista siirtymisen joillekin yksilöille tärkeänä näyttäytyvänä identifioitumisen muotona. (Hoving 2001, 14.)² Uusnomadismiin ja sen seurauksena syntyvään translokaalisuuteen liittyy keskeisesti mm. sosiologi Zygmunt Baumanin analyysoima *habitaatin* käsite (Bauman 1996, 28-39, 189,197). Habitaateilla tarkoitetaan erilaisia nyky-yhteiskunnalle tyypillisiä ryhmittymiä, nk. uusheimoja, jotka usein ovat maantieteellisesti tiettyyn yhteen paikkaan kuulumattomia. Sen sijaan habitaatit rakentuvat aatteiden, ideologioiden ja vapaaehtoisen yhteenkuuluvuuden varaan. Niissä kulminoituu etenkin länsimaisia jälkiteollisia kulttuureja luonnehtiva yksilöllisen valinnanvapauden ihanne.

On siis huomioitava, että esimerkiksi perinteen siirtämisen muodot ovat kulttuuris- ja ympäristösidonnaisia. Näin ollen kulttuurin siirtyminen automaattisesti sukupolvelta toiselle ei ole enää nykyisissä jälkiteollisissa yhteiskunnissa itsestään selvää ja yksinkertaista. Sirkka Hirsjärvi ja Leena Laurinen mm. pohtivat teoksessa *Koti kasvattajana, elämä opettajana* (2000) kasvatusta kulttuurisesti välittyvänä toimintana. He kuvaavat kotikasvatusta koskevien perinteiden muuttumista ydinperheideologiasta jälkiteollistuneen yhteiskunnan käsitysten kirjoon ja toteavat, että perheen ja vanhemmuuden käsitysten muuttuessa myös arkipäivän todelliset kasvatuskäytännöt ovat muuttuneet. Perinteillä on kuitenkin aina ollut ohjaava merkitys kasvatuksessa kaikkina aikoina, vaikka niillä onkin jälkimodernissa yhteiskunnassa huomattavasti vähäisempi vaikutus kuin agraarisessa ja teollisessa yhteiskunnassa. Nopeiden muutosten yhteiskunnassa perinteiden toimivuus on toisaalta kyseenalaistettu, mutta toisaalta perinteiden puuttumisen on todettu aiheuttaneen tyhjyyden tunteita, koska sitovia merkitysrakenteita ei enää ole olemassa siinä määrin kuin aikaisemmin. (Hirsjärvi&Laurinen 2000, 12-13.)

Perheen ja traditioiden merkitystä ylipäänsä yksilön elämässä on murentanut etenkin nykypäivän privatisoituminen, jota ovat olleet lisäämässä niin yhteiskunnassamme vallitseva voimakas yksilökeskeisyyden korostaminen kuin sitä leimaavat tehokkuuden ja hyödyllisyyden ihanteet. Yhteiskuntamme kannustaa monin tavoin yksilöitä menestymään ja jokaisella on ikään kuin velvollisuus olla hyödyllinen kodin ulkopuolella. Yhdessä vietetty aika saatetaan jopa kokea vähämerkityksiseksi eikä siihen välttämättä ole mahdollisuuttakaan. Suurperheet, jotka

---

² Tätä näkökulmaa on esitetty etenkin marginaaliteorioiden sävyttämässä postkoloniaalisessa teoriassa.

ennen siirsivät kulttuuria, ovat hajonneet ja tilalla on privatisoituneempi elämäntapa.

Identiteetin kannalta uusnomadistisessa tilanteessa on olennaista, että yksilöillä on mahdollisuuksia muodostaa elämässään myös muita kuin vain fyysiseen ympäristöön sidoksissa olevia kiinnekohtia, joihin paikantaa itsensä. Merkittävät sosiaaliset suhteet, eli vuorovaikutus toisiin ihmisiin, voi nykypäivänä korvata sekä pysyvän konkreettisen elinympäristön että perinteiset sukuun liittyvät ihmissuhteet. Yksilön näkökulmasta yhteenkuuluvuus johonkin on kuitenkin edelleen tärkeää: se synnyttää merkityksellisen suhteen muihin ihmisiin ja antaa samastumisen tunteen johonkin yhteisöön ja ryhmään (Aho & Laine 1997, 53). Yhteenkuuluvuuden vahvistamiseen tulisikin kiinnittää erityistä huomiota kulttuurikasvatustyötä toteutettaessa. Yhteisöllisyyden vahvistamisen muotoja ovat esimerkiksi edellä jo käsitellyt traditiot, joita ylläpidetään monin eri tavoin. Erilaiset ylläpidetyt rituaalit ovat niitä kulttuurin sosiaalisia tapoja, joiden kautta tapahtuu merkittävää kulttuuritradition siirtymistä, mikä taas kiinnittää ihmisen osaksi kulttuurin kokonaisuutta. Myös uudenlaisissa nykykulttuurin ympäristöissä, kuten mediassa, muodostuu rituaaleja, jotka vahvistavat yhteisöön kuulumisen tunnetta. Kulttuurisissa rituaaleissa kyse ei siis ole vain perinteissä säilyvistä arvoista: paitsi että luodaan kokonaan uusia arvoja, myös vanhoja uusinnetaan. Useissa nykykulttuurin muodoissa, kuten eri ala- ja osakulttuurien toiminnassa, voidaan havaita vahvojakin rituaalisia piirteitä, joilla korostetaan omaa kulttuurimuotoa sekä vahvistetaan yksilöiden paikka- ja ryhmäidentifioitumista. Tämän päivän median osallistavat käyttöympäristöt sosiaalisine elementteineen ovatkin nykykulttuurissamme yksi vastaus uusnomadismin aiheuttamaan kysymykseen identiteettien irrallisuudentunteesta. Oli paikka siis fyysinen tai mentaalinen tila, on kiinnittymiskohteiden olemassaolo välttämätön juurettomuuden ja syrjäytymisen tunteiden torjunnassa. Yksilön näkökulmasta henkilökohtaisen kulttuuriympäristön haltuunotossa on siten kyse tavoista hallita aineellista ja henkistä elinympäristöä sekä kyvystä elää moninaisten valintojen, mahdollisuuksien ja vastuiden verkostoissa. Kulttuurikasvatustyössä pitäisikin ensin pystyä huomioimaan nykypäivän muuttuneet ja moninaistuneet kulttuuriympäristöt, joissa yksilöt elävät. Vasta sen jälkeen voidaan miettiä sitä, miten nykyihmisten identiteettikasvua voidaan heidän ympäristöissään kulttuurityön kautta tukea.

Nykyisissä länsimaisissa yhteiskunnissa tietynasteista "yhteisöllistä aukkoa" yksilön elämässä on tullut korvaamaan eri toimijatahojen toimesta tuotettu laaja kulttuuritarjonta. Kysymys kulttuuristen merkitysten siirtämisestä on siis laajentunut

yhteiskunnalliseksi asiaksi. Vastaus siis esimerkiksi siihen, miten kulttuuri kietoutuu yksilöllisiin kasvun ja identiteetin rakentamisen prosesseihin riippuu pitkälti siitä, millainen painoarvo itse kulttuurin merkityksille ja osallistumiskokemuksille annetaan tai millainen rooli yhteiskunnassa kullekin toimijalle kulloinkin määritellään. Kuten edellä on sivuttu, nyky-yhteiskunnassa yksilön omat valinnat muodostuvat merkittäväksi osatekijäksi tässä kysymyksessä. Nyky-yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa vaikuttaminen ja kriittinen reflektio perustuvat ennen kaikkea valintoihin, on tärkeää, että juuri valinnat tehdään mahdolliseksi. Tästä näkökulmasta katsottuna on olennaista, että yhteiskunnassa mahdollistetaan vaihtoehtojen olemassaolo myös kulttuuritoiminnan eri muodoissa.

Kulttuurikasvatuksessa yksilö voidaan nähdä monitahoisena elämänkaarensa muotoutuvana konstruktiona. Toisin sanoen, yksilön identiteetti ei ole vain jotain kulttuurisesti myötäsyntyistä, vaan se rakentuu koko elämän ajan eri kulttuurisissa konteksteissa. Käsitys identiteetin elinikäisestä rakentumisesta on voimistunut 1900-luvun loppupuolelta lähtien niin kulttuurintutkimuksessa kuin filosofian, sosiologian, kehityspsykologian sekä kasvatustieteen aloilla. Oikeastaan jälkimodernin ajan identiteetistä on puhuttava pikemminkin identiteetteinä monikossa (Hall 1999, 21-23). Identiteetit eivät ole annettuja, vaan ne on ymmärrettävä kategorioina, joita voidaan kriittisesti tarkastella, purkaa ja koostaa uudelleen. Kenelläkään ei ole yhtä pysyvää tai valmista identiteettiä, vaan ne vaihtuvat tilanteesta riippuen. Identiteetti on pikemminkin alituisen heilahtelun prosessia kulttuurissa (Vrt. Bauman 1996, 167, 183-184; Kristeva 1993, 86, 201-209). Kulttuuriteoreettinen keskustelu identiteettien moninaisuudesta paikantuu lähinnä ranskalaiseen jälkistrukturalismiin ja etenkin sitä hyödyntävään postfeminismiin.³ Tutkija Leena-Maija Rossi esimerkiksi määrittelee, kuinka postfeminismin keskeiseksi päämääräksi on 1990-luvulla muotoutunut subjektiuden ja identiteettikysymysten problematisointi, uusien näkökulmien tuottaminen tieto- ja valta-ajatteluun sekä moninaisten (myös sukupuolten sisäisten) erojen pohtiminen kaksijakoiseen sukupuolieroon keskittymisen sijaan. Lisäksi se on pyrkinyt purkamaan sukupuolittettuja ja sukupuolittavia kulttuurin käytäntöjä. (Rossi 1999, 17-18.)

Identiteetti muotoutuu vuorovaikutuksessa

Kieli ei ole vain informaation väline, sisälukutaitoa tai kieliopin hallintaa, vaan se pitää sisällään keskeiset kulttuurissa toimimisen elementit (Lehtola 1997, 12,

88.). Kielen merkitys identiteetille on sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmas-
ta erittäin suuri, sillä ilman kielen hallintaa ei ihmisellä ole edellytyksiä toimia
yhteiskunnassa. Kehityspsykologiassa äidinkielen merkitys lapsen tunne-elämän
kehitykselle on tunnettu jo varhain. Kieltä pidetään kulttuurin ilmentäjänä ja kieli
luo ajatteluun tietoisuutta. Lapsi oppii ensin – siis ennen ajattelua - äidinkielen
tahto- ja tunnetoiminnan, ja näin äidinkieli on myöhemmin opittuihin kieliin näh-
den erityisasemassa. Se on lujasti juurtunut persoonallisuuteemme ja ensimmäi-
sen kielensä avulla lapsi saa perustan tunne-elämälleen. Väitetään jopa, että vain
äidinkielellä annettu opetus on mahdollista sisäistää ymmärryksellä ja tunteella.

Filosofian, semiotiikan, sosiologian ja kulttuurintutkimuksen viitekehyksessä kie-
len omaksutusta käyttämisestä kulttuurissa puhutaan *diskurssien* hallintana, jol-
loin kyse on erilaisista maailmassa olevien merkkien, kielpelien sekä niiden muo-
dostamien (valta)suhteiden ja verkostojen hallinnasta ja tuottamisesta. Semiotii-
kan näkökulmasta merkit ja merkitykset eivät ole irrallisia ilmiöitä, vaan liittyvät
monin sitein elinympäristöön, kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Kulttuurin semiootti-
sessa tarkastelussa *kulttuuri* määritelläänkin merkkien ja koodien toimintakon-
tekstiksi ja tuotokseksi (Ks. esim. Veivo & Huttunen 1999). Kulttuuri itsessään on
siis ymmärrettävissä erilaisten merkkien ja niiden keskinäisten sidosten ja käyt-
töyhteyksien tuloksena syntyneeksi diskursiiviseksi verkostoksi. Diskurssin käsite
tarkoittaa eri tutkijoilla hieman eri asioita. Sanakirjamääritelmältään diskurssi
merkitsee keskustelua ja puhetapaa. Michel Foucault'n ajattelusta juontuva tapa
käyttää käsitettä on tätä laajempi: diskurssit nähdään sosiaalisina ja yhteiskun-
nallisina merkitysten, arvojen, tiedon, ideologioiden ja vallan tuottamisen proses-
seina. Diskurssit ilmenevät, syntyvät, vahvistuvat ja muuttavat muotoaan ihmis-
ten välisessä toiminnassa, mutta niiden käyttäminen ei ole milloinkaan arvova-
paata tai neutraalia toimintaa. Kulttuurintutkija Stuart Hallin foucaultlaisen määri-
telmän mukaan diskurssi tarkoittaa merkitysten tuottamisen käytäntöä, jossa on
kyse tiedon tuottamisesta kielen välityksellä. (Hall 1999, 99-105.)

Kielellinen taito liittyy siten vahvasti elämänhallintaan kulttuurissa. Se merkitsee
kykyä ymmärtää kulttuurisia merkityksiä ja ihmisten välisiä sosiaalisia kanssa-
käymisen muotoja sekä niiden mekanismeja - unohtamatta myöskään sitä, että
kielen avulla tullaan myös itse ymmärretyksi. Kielellä kommunikoidaan toisten
ihmisten kanssa tai sen avulla voi kommunikoida myös oman itsensä kanssa, eli

---

³ Postfeminismi on usein tulkittu feminismin "jälkeiseksi" tilaksi, eli asenteeksi, johon liittyy
varsinaisen naisten asemaa ajavan feminismin taakse jättäminen ja siirtyminen jälkimoderni-
en identiteettien tarkasteluun sekä niiden sukupuolittumisen mekanismeihin.

rakentaa omaa identiteettiään.⁴ Yksilöllisestä kulttuurirepusta pitäisi löytyä siis omaa minää ja kulttuuria rakentava kieli.

Yksi keskeisimmistä elementeistä, jonka katsotaan avaavan olennaisesti nykypäivän identiteettikäsitteitä, on juuri kieli. 1900-luvun lopun subjektiteorioissa esiintyy vahvana ajattelu, jonka mukaan kaikki tietämisemme ja olemisemme on sidoksissa kieleen. Kieli taas on sidoksissa kulttuurisiin rakenteisiin ja niiden kantamiin merkityksiin. Tästä seuraa, että identiteetti on nimenomaan kielen ja kulttuurin tuottama, jatkuvasti muutoksessa oleva elementti subjektiviteetissä. Yksi yksilöllisyyteen liittyvistä paradokseista semiotiikan näkökulmasta onkin se, että merkit ja merkitykset ovat kokemusmaailmaltaan sidoksissa yksilöihin, mutta ilmaistakseen ja välittääkseen merkityksensä, ihminen joutuu tekemään sen objektiivisten ja kommunikatiivisten merkkien avulla. Yksilöllinen kokemus maailmassa joudutaan siis ulkoistamaan puheeseen, kirjoitukseen, kuviin, taiteen tekemiseen ja muuhun toimintaan (Veivo & Huttunen 1999, 112; ks. myös Tarasti 1999). Tiivistetysti ilmaistuna identiteetti on kulttuurinen konstruktio, koska yksilö, hänen itseilmaisunsa ja kokemuksensa ovat sidoksissa hänen käyttämäänsä kieleen ja diskursseihin. Kieli toimii subjektin rakentamisen, identiteetin hahmottamisen ja koostamisen sekä maailman jäsentämisen välineenä. Esimerkiksi ajattelu perustuu siihen, että kielen avulla opitaan päättelemään, muodostamaan mielipiteitä, ottamaan kantaa. Kieli avaa oven kokemusten maailmaan. Ajatukset voivat siivittää ihmisen monenlaisiin mielikuvien maailmoihin - niiden avulla voi tarvittaessa vaikka paeta todellisuutta.

Kieli myös muuttuu, kuten kulttuuri ympärillämme: esimerkiksi mediakulttuurin myötä on syntynyt ja syntyessä aivan omanlaisiaan kommunikaatiokäytäntöjä ja maailmassa olemisen tapoja. Mediakasvatuksen merkitys osana kasvatustyötä onkin siksi kiistaton. Uutta lukutaitoa tarvitaan, koska informaation jäsentämisen vastuu on siirtynyt viestin lähettäjältä vastaanottajalle; tarve hallita lähdekritiikki on suuri, sillä on vastaanottajan tehtävä tietää, mihin voi uskoa ja miten tietoa voi käyttää. Mediatutkija Tapio Varis kysyykin perustellusti, miten sellaiset yksilöt selviävät tiedon ajan yhteiskunnassa, jotka eivät ole riittävällä tavalla jäsentäneet suhdettaan informaation ja viestinnän ajan medioiden hallitsemaan maailmaan. On väistämätön tosiasia, että nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa itse opiskelun ja tiedon tavoitteiden ymmärtäminen tulee entistä tärkeämmäksi. (Varis 1995, 33,42.) Mediakulttuurissa toimimisen perustaidot yhdistyvät laajempiin sosiaalisiin taitoihin, viestintä- ja työskentelytaitoihin samalla kun ne koskettavat

---

⁴ Ks. aihetta syventävä Pekka Vartiaisen artikkeli tässä teoksessa.

jopa esteettisiä, eettisiä tai ympäristöllisiä arvoja. Pohjimmiltaan medialukutaidossa kyse on niinkään erilaisissa yhteyksissä muodostuneiden diskurssien hallinnasta. Vastaavasti kulttuurikasvatus näkökulmana voidaan valjastaa medioissa tapahtuvaan identiteettityöhön – keinoiksi jäsentää maailmaa ja omaa itseään nykypäivän tutuissa toimintaympäristöissä.

Ensimmäisenä identiteettityön askeleena on tietoisuus omasta itsestä. Tämä tapahtuu mm. arvioimalla omia ja toisten ominaisuuksia: jotta on "minä", on oltava myös "sinä" (Madison 1988, 166). Kulttuurintutkimuksen filosofisesti painottuvassa ajattelussa - erityisesti 1900-luvun lopun marginaali- ja subjektiteorioiden myötä - on nostettu esiin nk. toiseuden käsite, jolla tarkoitetaan eroihin perustuvaa oman identiteetin määrittelemistä: minuus rakentuu suhteessa toiseen. Identiteetti on siis jotain joka konstruoidaan myös suhteessa siihen, mitä se ei ole, eli toisin sanoen eroon (Hall 1999, 11, 252-253.)

Alun perin toiseuden korostamisen ja sen problematisoinnin kautta haluttiin mm. feministisen teorian toimesta purkaa perinteistä patriarkaalista, ja yleensä myös sukupuoliin perustuvaa määrittelyä, jossa normiksi tavallisesti on asetettu sellaiset määreet, kuten "länsimaalainen", "valkoinen" ja "mies". Feministit kiinnittivät huomiota siihen, kuinka kaikkialla yhteiskunnassa ja kulttuurissa näistä "perusmääreistä" erottuvat kategorisoitiin toiseudeksi, eli tästä keskustasta katsottuna marginaaliin. Näin myös koko länsimainen kulttuuri on pitkään perustunut erolle rakentuvien vastakohtien varaan, joista tyypillisiä ovat vastakohtaparit luontokulttuuri, mies-nainen, musta-valkoinen jne. Ajattelua edelleen ovat laajentaneet ja problematisoineet monet jälkistrukturalistiset filosofit seuraajineen, jotka ovat pyrkinet tekemään kulttuurisia toiseuden ja eron logiikalle pohjautuvia rakenteita sekä myös niiden keinotekoisia vastakkainasetteluja näkyviksi.

Nk. toiseuden diskurssin tiedostaminen ja erilaisuuksien suvaitseminen sen sijaan avaa hedelmällisen lähtökohdan ymmärtää erilaisuutta paitsi itsessä myös muissa kanssaihmisissä. Kulttuuristen merkitysten ja lisääntyneiden monimutkaisten representaatiojärjestelmien maailmassa kohtaamme mahdollisten identiteettien hämmentävän ja nopeasti vaihtuvan moneuden, jossa tunnemme voivamme identifioitua lähes mihin tahansa mahdollisista identiteeteistä (Hall 1999, 23). Yhtenäinen, eheä minä onkin siksi nähtävä pikemminkin eräänlaisena minäkertomuksena tai fantasiana todellisuuden sijaan.

Itsetunnoltaan vahva ymmärtää, että erilaisuus on rikkautta ja että on etuoikeus olla tekemisissä erilailla ajattelevien kanssa. Itsensä tiedostaminen edellyttää, että yksilö havaitsee erilaisuutensa ja on siitä ylpeä. Kyse jälkimodernissa identiteetissä ei ole siis täydellisestä, kertaheitolla tai ikuisiksi ajoiksi muokatusta ominaisuudesta, vaan tuotetusta, stilisoidusta ja jopa performoidusta rakennelmasta, joka juontaa siitä tosiasiasta, että ympäröivistä kulttuurisista ja yhteiskunnallisista järjestelmistä itsestäänkin on tullut yhä moninaisempia ja ongelmallisempia. (Hall 1999, 267) Ihmisen kyky arvioida itseään ja muita ihmisiä vaikuttaa ratkaisevasti hänen sosiaalisiin suhteisiinsa. Oman elämän kokemusten ja tapahtumien tarkastelu sijoittuu siten kulttuurikasvatustyön ytimeen. Yhtenä menetelmänä voi mainita elämänvaiheanalyysin, jossa ihminen käy läpi koko elämänsä merkittävimmät tapahtumat ajanjaksoittain. Taide- ja kulttuuritoiminnassa suosiota ovatkin nostaneet erilaiset tavat toteuttaa elämäkokemusten ja tuntemusten työstämistä. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset tarinankerrontatyöskentelyn muodot, elämäkertakirjoittamista aina yhteisötaiteellisiin kuvataidetyöpajoihin ja tarinateatteriin.

Pikemminkin tänä päivänä ihmistieteissä siis ajatellaan, että identiteettejä on yksilöllä monia, ja ne ovat muokattuja ja jopa opittuja. Identiteetin eri kategorioissa, joita ovat esimerkiksi sukupuolen, seksuaalisuuden, iän, rodun ja etnisyyden identiteetit, puhuvat usein oletetut käsitykset sekä diskurssit. Identiteetin muodostumisen elementit ovat mitä suurimmassa määrin kulttuurisidonnaisia. Tästä siis toisaalta seuraa, ettei subjekti itse ole vain itseään määrittävä taho, vaikka toki on aina mahdollista tehdä tietoisia identiteettiä koskevia valintoja. Ne identiteettiemme puolet, jotka liittyvät siihen, että kuulumme joihinkin etnisiin, rodullisiin, kielellisiin, uskonnollisiin tai kansallisiin kulttuureihin, saavat aikaan sen, että voimme puhua *kulttuurisesta identiteetistä* (Hall 1999, 19).

Yksilöstä tulee kulttuurinen olento vuorovaikutussuhteiden kautta, eli identiteetti muotoutuu subjektin ja ympäröivän kulttuurin välisessä dialogissa, vuorovaikutuksessa. Kulttuuri-identiteetissä on näin kysymys sosiaalisen ympäristön kokemuksesta, osallisuudesta ja omaksumisesta. Lisäksi on huomioitava, että jälkimoderni subjekti merkitsee aktiivista vuorovaikutusta kulttuurin kanssa, eli kykyä vaikuttaa omaan identiteettiprosessiin. Tämä on syytä muistaa silloin, kun puhutaan identiteetistä nk. kulttuurisena konstruktiona kulttuurikasvatuksen kontekstissa.

Kulttuurikasvatuksen merkitys onkin kasvanut, koska viime vuosikymmeninä on puhuttu paljon esimerkiksi sosiaalisen identiteetin heikkenemisen seurauksista. Esimerkiksi, mitä vähemmän ihmisellä on sosiaalisia suhteita ja kokemuksia ai-doista vuorovaikutustilanteista, sitä enemmän häneen saattavat vaikuttaa vaika median antamat stereotyyppiset identiteettimallit. Esimerkiksi juuri median rooli nykypäivän identiteettityössä on merkittävä, muttei täysin ongelmaton, sillä se vaikuttaa kaikkiin minäkuvan alueisiin tarjoamalla samastumismalleja niin hyvässä kuin pahassa: Median ensisijaisena tehtävänä on välittää kiinnostavia sisältöjä ja arvoja, joihin voimme verrata itseämme sekä arvioida toimintaamme ja ajatteluamme. Parhaimmillaan median näkemykset voivat edistää itseymmärrystä, mutta toisaalta ne voivat jumiuttaa identiteettityötä välittämällä liian yksioikoista maailmankuvaa tai antamalla liian ylivoimaisia samastumismalleja. Vastaanottajan tehtävänä on jäsentää median tarjontaa arvioivasti. Ongelmia syntyy, jos vastaanottaja valitsee mediasisältöjä yksipuolisesti tai jos hän vastaanottaa mediasisältöjä ilman itsereflektiota. Siksi medialukutaitojen kehittämistä pidetään niin keskeisenä (Mustonen 1997, 147-152). Esimerkiksi, jos mainoksessa halutaan antaa kuva tietynlaisesta identiteetistä, kykenee medialukutaitoinen vastaanottaja tunnistamaan kyseisen kuvan kategoriaksi, eheän identiteetin fantasiaksi. Medialle luonteenomaista on asioiden yksinkertaistaminen, jollaisena viestin esittäminen helpottuu, mutta yksilöiden todellisuus on aina monin verroin komplikumpaa. Vastaavasti juuri tämän piirteensä ansiosta, media voi hyvinkin toimia myös myönteisenä oman identiteetin rakennustyön edistäjänä mediahenkilöihin samastumisen, sijaiskokemusten ja roolin ottamisen kautta.

Media ei ole vain yksisuuntaista viestintää ja vaikuttamista vaan nykymediassa toteutuvat erilaiset käyttötavat, jolloin ihminen itse saattaa pitkälti "muokata oman mediansa". Median ja identiteetin suhteiden tarkastelussa on siksi muistettava nykymedioiden toiminnallisesti monipuoliset mahdollisuudet, valinnanvapauden laajeneminen, kehittyneet vuorovaikutusmahdollisuudet ja niin edelleen. Perinteisen median rinnalla tärkeä nykypäivän identiteetti-ilmiö liittyy esimerkiksi verkkoidentiteetteihin. Tietoverkot tarjoavat mahdollisuuden rakentaa kokonaan uutta virtuaalista minuutta. Vaikka kritiikittömään roolinottoon liittyy samat vaarat kuin muissa medioissa, on verkossa kontaktin otto, erilaisia rooleja jne. pidetty myös pedagogisesti arvokkaina mahdollisuuksina esimerkiksi sosiaalisesti arkojen yksilöiden kohdalla, ylipäänsä kokemusten ja ajattelun rakentamisessa tai oppimisen välineenä. Monet näyttävät kiinnostuvan ja aktivoituvan sosiaaliseen vuorovaikutukseen tietokoneen avulla ja sen tarjoamissa maailmoissa.⁵

⁵ Mediaympäristöistä ks. lisää Sonja Kankaan artikkeli tässä teoksessa.

Mediakulttuuri on nykykulttuurissa siis yksi alue, jossa diskurssien hallintaa kysytään, mutta kulttuurikasvatus eräänlaisena yläkäsitteenä mahdollistaa ihmisen sosiaalisen ja vuorovaikutuksellisen elinpiirin huomioimisen laaja-alaisesti. Yksilöiden kannalta voi olla erittäin arvokasta, jos kulttuurikokemusten tarjoajilla on kyky pohtia syvällisesti sitä, minkälaisia kokemuksia esimerkiksi kulttuuritoiminnassa yksilöille tarjotaan ja mitä välineitä yksilö tätä kautta saa oman itsensä ja maailmansa reflektointiin. Tämänkaltainen kulttuurityö nojaa käsitykseen koko elämänkaaren mittaisesta identiteetti-prosessista. Näin ollen ymmärrys siitä, että yksilöt kantavat kokemuksiaan koko elämänsä ajan mukanaan, tekee jokaisesta kokemuksesta, joiden kautta ihminen määrittää identiteettiään, merkittäviä. Kulttuurin avulla voidaan haluttaessa tukea niitä elämänhallinnan kannalta olennaisina näyttäytyviä prosesseja, joissa ihminen eri tilanteissa oppii itsestään ja siitä, miten hän sijoittaa itsensä osaksi ympärillään olevaa vuorovaikutusverkostoa.

Kasvu ja kasvatus kulttuurissa

Mitä tarkoitetaan kulttuurilla silloin, kun sitä tarkastellaan kasvun kontekstina? Kasvun kontekstina kulttuuri on ymmärrettävä jo edellä esitetyn tavoin kaksijakoisena käsitteenä: toisaalta puhutaan kulttuurista arjen ja elinolojen monitahoisena ympäristönä, toisaalta kulttuuri merkitsee tuotettua ja tietoisesti ihmisille suunnattua toimintaa, eli erilaisia kulttuuripalveluita, elämyksiä, tuotteita ja vuorovaikutustilanteita. Kulttuurin ja kasvun yhdistävässä tarkastelussa korostuu tuotetun kulttuurin laaja määritelmä: se ei ole vain nk. korkeakulttuuria tai taidekulttuuria, vaan kulttuuridemokratian mukaista ala- ja osakulttuurien mahdollistamaa kirjoa.

kulttuurikasvatuksesta puhuttaessa kasvun käsitteeseen puolestaan liittyy näkemys ihmisen kehityksen kokonaisvaltaisuudesta ja tietynlaisesta kehityksen omaehtoisesta etenemisestä. Kasvun käsitettä käytetään yleensä silloin, kun kasvatustyössä halutaan korostaa humanistisia, inhimillisiä piirteitä. Kasvun synonyyminä käytetään myös termiä kehitys, jolla tarkoitetaan muutosta. Tosin myös oppiminen määritellään usein muutokseksi. Oppimisella taas käsitetään tiedon ja kokemusten karttumista siten, että ihmisen tietoisuudessa ja toiminnassa tapahtuu muutosta. Kehityksellä on aina suunta, mutta se tapahtuu vaiheittain ja eri yksilöiden kohdalla kehitys voi kulkea moniin eri suuntiin. Kehitystä tarkastellaan usein myös osa-alueittain (fyysinen, motorinen, kognitiivinen, psykososiaalinen),

ja eri tutkijat ovat eri mieltä siitä, mikä merkitys oppimisella (ympäristöllä) on osana kehitystä suhteessa perimän merkitykseen. Koska sosiaalisella vuorovaikutuksella on joka tapauksessa suuri merkitys ihmisen identiteettityölle ja itsetunnon kasvulle koko hänen elämänsä ajan, on kulttuurikasvatustyössä pohdittava erityisen syvällisesti kasvun ja kasvatuksen määrittelyä ja merkitystä ihmisen elämän eri vaiheissa. Tämä pohdinta ei voi kohdistua vain esimerkiksi lapsuuteen tai nuoruuteen.

Kasvatus on terminä hyvin monimerkityksinen ja useimmille siitä muodostuu oma käsitys ja mielipide riippuen siitä, millaisia henkilökohtaisia kokemuksia ja mielikuvia siihen liittyy suhteessa kasvatustutkimukseen tai kasvatuksen kohteena olemiseen. Paitsi arkikielisyystään johtuen, myös eri tutkijoilla kasvatustermi saa helposti monia eri määrittelyjä. Suurimmat erot löytyvät siitä, millainen rooli, oikeus ja vastuu ns. kasvattajalle annetaan. Kasvatus nähdään myös eri tavoin riippuen siitä, puhutaanko kasvatuksesta prosessina vai tuotoksena.

Yksi tunnetuimmista kasvatuksen määritelmistä on peräisin J.A. Hollolta (1885-1967), joka luonnehti kasvatusta prosessiksi, jossa "kasvatus on kasvamaan saattamista". Tässä prosessissa kasvattajan tehtävänä on kasvamisen auttaminen. Kulttuurikasvatuksessa keskeisenä tavoitteena painottuu ajatus kasvatuksesta yksilön auttamisena kasvamaan autonomiseksi, jolloin hän on avoin kokemuksille, luottaa itseensä, hyväksyy kritiikin ja osaa elää muiden kanssa. Tähän päästään, kun yksilö oppii tuntemaan sekä oman että muiden *fenomenaalisen kentän*, jolla tarkoitetaan sitä, että yksilö tuntee itsensä ja pystyy asettumaan muiden asemaan. Ihmistä voidaan ymmärtää vain tuntemalla hänen subjektiiviset kokemuksensa, havaintonsa ja tulkintansa tapahtumista, muista ihmisistä ja koko yhteisöstä. Eri ihmisten fenomenaaliset kentät vaihtelevat huomattavasti, sillä ne ovat aina riippuvaisia siitä, mitä ihminen on elämässään nähnyt, tuntenut, kokenut ja oppinut. Mitä samantapaisempi tapa yhteisön jäsenillä on jäsentää ja tulkita maailmaa, sitä paremmin heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa toimii. (Aho & Laine 1997, 8.) Tällainen kasvatus-käsitys on yhteneväinen sen edellä käsitellyn kulttuurin määritelmän kanssa, jossa kulttuuri määrittyy identiteetin kasvun ja vuorovaikutuksen alustaksi.

Toinen kulttuurikasvatukseen hyvin sopiva kasvatuksen määrittely lähtee siitä, että kasvatus on kulttuurin siirtämistä. Sosiologit määrittelevät kulttuurin niiksi toiminnoiksi, jotka eivät itsestään nouse luonnosta, vaan ovat ihmisen aikaansaamia. Kulttuuri nähdään joukoksi ihmisten tietoisesti aikaansaamia, yhteiskun-

nassa syntyneitä ja sukupolvesta toiseen siirtyviä arvonomaisia muodosteita ja olotiloja. (Asp 1994, 65) Tällöin keskiössä on sosiologinen ajattelu siitä, että kasvatuksen ensisijaisena tehtävänä on siirtää yhteisön arvoja, tapoja ja normeja.

Kasvatus voidaankin nähdä näin kulttuurialana, jossa muiden arvojen ohessa pyritään sosiaalisten arvojen toteuttamiseen ja välittämiseen. Kasvatus tapahtuu yhteiskunnallisessa ympäristössä ja kysymys on vuorovaikutuksesta, jossa ihmiset ovat aktiivisesti vaikuttamassa toinen toisiinsa. Olennaista tässä keskustelussa on kasvatuksen erilaisuus eri aikakausina ja erilaisissa yhteiskunnissa. Sosialisatio ei kuulu vain lapsuuteen ja murrosikään, vaan kestää läpi koko ihmisen elämän. (Hirsjärvi & Huttunen 1995, 33,65.) Näin kasvatus nähdään tasa-arvoisena vuorovaikutustapahtumana, jossa kaikenikäiset ovat tasavertaisia kasvattajia suhteessa toinen toisiinsa.

Nykyajalle on tyypillistä vieroksua auktoriteetteja, koska auktorisointi viittaa ylhäältä annettuihin tapoihin ja eettisiin valintoihin esimerkiksi hyvän ja pahan välillä. Edellä olemme tuoneet esille esimerkiksi traditiot yhtenä ihmisen elämää ohjaavan auktoriteetin muotona. Kun jokin auktoriteetti viitoittaa tietä kasvavalle ihmiselle, se asettaa väistämättä ihmisen eettisten valintojen eteen. Tutkija Mika Ojakangas toteaa, kuinka nykyisessä teknistyneessä maailmassa taas eettisille kysymyksille ei aina tunnu löytyvän sijaa: kärjistetysti voi sanoa nykyajan ihmisen uskovan vain omaan kontrolliinsa, eli tekniseen kykyynsä hallita elämää kokonaisuudessaan (Ojakangas 2001, 55 - 59). Ojakankaan mukaan auktoriteetivalta on sanan valtaa, mutta se ei kuitenkaan ole pakottamista. Hän näkee auktoriteetin positiivisesti sellaisena olemassaolon mielen välittäjänä, joka ei voi olla väkivaltainen monopolin haltija. Sen sijaan auktoriteetti, joka tarttuu aseeseen, ei voi voittaa auktoriteettina, vaan ainoastaan teknologisen hallinnan mestarina. Auktoriteetti ei myöskään ole sidoksissa vain ihmisiin, fyysisiin yksilöihin, koska esimerkiksi auktoriteettiaseman saavalle puheelle on ominaista, että se on jaettava ja yhteisöllistä. (Ojakangas 2001, 60 – 64) Aiemmin olemme tuoneet esille vallankäytön diskurssien hallinnan mekanismina; tästä näkökulmasta käsin auktoriteetit voidaankin nähdä yksilöitä laajemmin erilaisina yhteiskunnallisina merkityskimppuina, yhteisöjen kertomuksina ja symboleina sekä niitä koossa pitävinä voimina.

Horjuneet, mutta aiemmin ihmistä ympäröivät merkitysrakenteet (kuten traditiot) voi siis ymmärtää myös haluna hylätä auktoriteetit. Esimerkiksi suomalaista kasvatusperinnettä voi luonnehtia ankaraksi siinä mielessä kuin kasvattajat ovat

käyttäneet kuuliaisuuteen kasvattamisessa valtaa ja rangaistuksia. Tällaisen kasvatusajattelun kaudesta ei ole vielä kovin kauan ja nämä kokemukset ja merkitykset elävät edelleenkin ihmisten mielissä heidän määritellessään omaa käsitystään kasvatuksesta ja rooliaan suhteessa kasvattajan tehtävään. Kasvatuksessa perinteeseen nojautuminen on merkinnyt turvallisuutta, kun taas muutoksen saatetaan ajatella merkitsevän haastetta ja riskinottoa. Nykyinen suomalainen kasvatusta heijastaa kulttuurista tietoisuutta, mutta samalla se kantaa mukanaan myös menneisyyden ääntä. Nykyajan kasvatusta ei voi ymmärtää tuntematta sen historiaa. Kulloinenkin kasvatusilmapiiri muodostuu kuitenkin kasvatususkomusten lisäksi myös persoonallisuuksista ja vuorovaikutussuhteista. Ohjaavaa kasvatusta luonnehtivan avoimen ja runsaan vuorovaikutuksen, suhteen läheisyyden ja kannustavuuden on todettu parhaiten edistävän ihmisen kehittymistä sosiaalisesti kyvykkäiksi ja itseensä luottaviksi tasapainoisiksi yksilöiksi. (Hirsjärvi & Laurinen 2000, 30-31.)

Käsitteeseen *kasvatus* liittyy joka tapauksessa aina auktoriteetin ja vallan olemassaolo, joita ilman ei kasvatusta ole olemassa, mutta parhaimmillaan se on yksilöä yhteisöllisesti kannattava ja rakentava voima. Kasvatus voi saada tieteenkin edellä kuvatun kaltaisia negatiivisia piirteitä käytännössä, mutta itsessään ne eivät niitä sisällä ja tee siten kasvatuksesta sinänsä tuomittavaa. Vallan poissaolo ei millään välttämättömyydellä johda hyvään tai vapauteen vaan *vallattomuuteen* ja sitä kautta kasvatuksen poissaoloon. Auktoriteetti puolestaan voi olla persoonallinen ja näkyvä vallan lähde, joka voi antaa juuri tilan tarvittavalle vapaudelle, yksilön omalle kokemukselle. (Ojakangas 2001, 50 – 56)

Kasvatusta voidaan määritellä myös aiotun lopputuloksen näkökulmasta. Tällöin puhutaan kasvatuksen tavoitteista toivottuna lopputilana. Näin ajateltuna kasvattajalla tulee olla erityinen kasvatustietoisuus, koska tällöin kasvatuksessa päädytään äärimmäisten eettisten kysymysten äärelle. Joudumme mm. kysymään, kenellä on oikeus asettaa tavoitteita ja millaiset tavoitteet ovat hyviä sekä millaisia keinoja voidaan käyttää tavoitteisiin pääsemiseksi. Tässä yhteydessä ei voi sivuuttaa pohdintaa kasvatuksen ja indoktrinaation⁶ suhteesta. Monet pitävätkin etiikkaa ja siihen liittyvää kysymystä ihmisarvosta kasvatuksen ydinalueena.

Kasvatuksessa on aina kysymys kahden osapuolen, kasvattajan ja kasvatettavan välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta. Tutkijat ovat kuitenkin eri mieltä siitä,

---

⁶ Indoktrinaatiolla tarkoitetaan oman mielipiteen istuttamista toisen mieleen – eräänlaista ai-
vopesua.

kuinka aktiiviseksi tai näkyväksi kasvattaja ajatellaan. Useimmiten kasvattaja ymmärretään konkreettiseksi ihmiseksi, mutta yhtä lailla kasvattajana voi toimia jokin taho, kuten media, koulu, taide- tai kulttuuri-instituutio ja niin edelleen. Hyvä kasvatussuhde perustuu aina molemminpuoliseen luottamukseen ja toisen kunnioittamiseen ja toimiva kasvatussuhde syntyy vain kahdenkeskisestä vuorovaikutuksesta. Kasvattajan asema on siis aina ansaittava – näkökulma, joka etenkin kulttuuritarjontaa toteuttavien tahojen on hyvä muistaa. Kasvattajuutta voidaan tarkastella myös sen mukaan, onko esimerkiksi ihminen kasvattajana omasta halustaan vai kokeeko hän kasvattamisen velvollisuudekseen. Toisaalta voidaan kysyä, että jos kasvatustapahtuma ymmärretään molemminpuolisena vuorovaikutuksena, voidaanko tässä vuorovaikutussuhteessa jompikumpi osapuoli määrittellä ensisijaiseksi kasvattajaksi. Kulttuurikasvatuksellinen kasvatussuhde voi toteutua myös tilanteena, jossa osapuolet asettuvat kuuntelemaan ja oppimaan toisiltaan ja sitä kautta itse kasvamaan. Lisäksi puhuttaessa kasvattamisen tavoitteista voi etenkin kulttuurikasvatus toteuttaa asetelmaa, jossa kasvatettavat itse määrittelevät kasvunsa päämäärät.

Usein kasvattajan ominaisuuksiin liitetään tiedollinen ja taidollinen ylivoimaisuus, mutta kulttuurikasvatuksessa taito-oppiminen ei ole välttämätöntä. On jopa mahdollista, että tiedollinen ja taidollinen ylivoimaisuus voivat kääntyä negatiivisiksi ominaisuuksiksi. Tällaisessa tapauksessa ne ovat alkaneet toimia vallankäytön ja alistamisen työkaluina. Kulttuurikasvattajan tärkein työkalu on hänen oma persoonallisuutensa. Jotta kasvatustapahtumasta tulisi aito vuorovaikutusprosessi, on kulttuurikasvattajan oman itsetunnon oltava kunnossa. Itsetunnon vahvan ihmisen ei tarvitse olla valtaa käyttävä ja kaikkietävä auktoriteetti, vaan hän voi toimia ensisijassa ohjaajana ja tukijana (Aho & Laine 1997, 48). Kasvattajan tulisi myös omata ns. kasvatustietoisuutta, jolloin hän pystyy tarkastelemaan ja arvioimaan toimintaansa ns. meta-tasolla, itserefleksiivisesti. Kun kasvatustietoisuus luetaan karkeasti tietoisuuteen kasvatuksen tavoitteista, keinoista ja tuloksista, on näistä syvimpänä se kasvatustietoisuuden alue, joka sisältää näkemykset ihmisyyden olemuksesta. Jokaisen kasvattajan oma ihmiskäsitys vaikuttaa siksi siihen, miten hän toimii vuorovaikutussuhteissa toisten ihmisten kanssa. Ihmiskäsityksen rinnalla on syytä pohtia laajemmin lisäksi ihmis- tai persoonallisuushanteen määrittelyä ja tavoitteita. On selvää, että jokainen aikakausi määrittelee omat ihmisihanteensa, jotka myös siirtyvät mm. opetussuunnitelmiin ja käytännön kasvatustyöhön.

Tarvitaanko kulttuurikasvatusta?

Kulttuuri ja kasvatus kietoutuvat monin edelle kuvatuin tavoin yhteen identiteetin muotoutumisen kysymyksessä. Näiden käsitteiden yhtymäkohdassa kulttuuri näyttäytyy siis kahtena eri tasoisena käsitteenä: Yhtäältä ihminen kohtaa kulttuuria yhteyksissä, joilla tarkoitetaan ihmisille tietoisesti tuotettuja kulttuuripalveluita. Näitä ovat esimerkiksi taidekasvatuksen nimissä tarjottava toiminta, jota toteuttavat erilaiset kulttuurijärjestelmät, kuten koulut, kirjastot, musiikkioppilaitokset jne. Tämä toiminta on osa yhteiskunnallista taide-, kulttuuri-, koulutus- ja sosiaalipolitiikkaa. Toisaalta taas, laajemmassa merkityksessään, kulttuuri ymmärretään ihmisen kasvun alustana ja siihen vaikuttavana merkitysjärjestelmänä, jossa ihminen kasvaa ja muokkaa identiteettiään. Ympäröivänä todellisuutena kulttuuri vaikuttaa ihmiseen sekä tietoisella että tiedostamattomalla tasolla. Ihminen voi tietoisesti osallistua, valita ja hyödyntää kulttuurista pääomaa oman kasvunsa välineenä, mutta hän myös kantaa identiteetissään omaksuttuja kulttuurisia aineksia. Kulttuurikasvatustoiminta pureutuu näin ollen kulttuurin ja kasvun risteyksessä niin elämäntapaan kuin elämänlaatuun liittyviin kysymyksiin.

Vuonna 2001 tehdyssä Stakesin tutkimuksessa ilmeni, että 29% suomalaisista lapsista kokee voivansa huonosti (Bardy & Salmi & Heino 2002). Luku on merkki siitä, että yhteiskunnassa on etsittävä vakavasti ja syvällisesti keinoja ihmisten elämänlaadun kehittämiseen, ehkä jopa täysin uudentlaisilta alueilta. Kulttuurikasvatustyö ei koske vain lapsia, vaan voi tarjota välineitä eri ikävaiheissa, erilaisten ihmisryhmien kohtaamiseen. On korostettava, että kulttuurikasvatus ei ole kriisi- tai terapiatyötä, vaan pikemminkin olisi tiedostettava kulttuurin tarjoamat mahdollisuudet ongelmien ennaltaehkäisyyn. On selvää, että etsiessämme ratkaisukeinoja nykyihmisten ongelmiin, ei kulttuurityö yksin riitä, vaan joudumme kasvokkain monen tason psykologisten, sosiologisten ja talouspoliittisten kysymysten kanssa. Talous- ja siihen liitettävä perhepolitiikka ovat keskeisiä vaikuttavia osa-alueita tässä yhteiskunnallisessa tarkastelussa. Ideaalitalanne olisi, että myös kulttuuriset arvot osattaisiin huomioida osana tätä kokonaisuutta. Kulttuuri- ja kasvatustoiminta ovat alueita, joilla tätä keskustelua pitäisi yhteiskunnassa käydä, koska tällä sektorilla ihmiset myös kohdataan ruohonjuuritason toiminnassa.

Yhteiskunta tarvitsee tuekseen yhtenä tekijänä muiden muassa tuotetun kulttuurin, jotta mahdollisimman monella yksilöllä olisi mahdollisuus kokea osallisuutta sellaisessa toiminnassa, joka tarjoaa itse kullekin soveltuvia aineksia identiteetin koostamiseen. Luovan ja itseilmaisuuksiin liittyvän toiminnan kautta ihmisen on

mahdollisuus kehittää itsetuntemustaan ja saada sitä kautta kokonaisvaltainen ote elämänhallintaan. Myönteinen minäkuva on perusta sille, että ihminen löytää identiteettinsä sekä paikkansa kanssaihminen joukossa. Moniarvoisuutta kantava kulttuurinen arvomaailma yhteiskunnassa generoi kulttuuritoimintaa, jonka keinoin voidaan lisätä elämänlaatua tai edistää erilaisten ihmisten – niin lasten kuin aikuisten – kokonaisvaltaista hyvää oloa.

Identiteetin muotoutumisen ja kasvun kysymyksiä mietittäessä huomataan, että ollaan hyvinkin nopeasti etiikan äärellä. Kulttuurikasvatus on nimenomaan nähtävä eettisenä kysymyksenä, koska siinä on kyse tietoisesta kulttuuritoiminnasta, jolla vaikuttaa kasvatuksen nimissä identiteetin kehittymiseen ja kasvuun. Kulttuuria kasvatustieteessä tuotettaessa olisikin aina muistettava kysyä, mitkä ovat ne päämäärät ja tavoitteet, joita asetamme kulttuurituotannolle, millaiset motiivit toimintaa ohjaavat, kenen ehdoilla ja kenelle kulttuuria tuotetaan ja onko itse "kohteen" äänen kuuleminen mahdollista? Eettisestä näkökulmasta on kysyttävä, tukeeko esimerkiksi lastenkulttuurituotanto lapsen oman kulttuurisen identiteetin kehittymisen peruslähtökohtia. Onko siis lastenkulttuurituotantojen lähtökohtana lapsi tarpeineen ja oikeuksineen vai menevätkö esimerkiksi tuotannolliset intressit edelle? Vastaavasti aikuisten osalta voi miettiä, minkälaiseen toimintaan tähdätään, jotta kyetään huomioimaan yksilöiden moninaiset elämäntaustat ja elämäntilanteet. On kysyttävä, miten toiminnassa aikuisten kanssa kyetään tukemaan ihmisiä yksilöinä, jotka aktiivisesti vaikuttavat omaan elämäänsä ja minkälaisia kokemuksia ja valintoja heille tehdään mahdollisiksi. Kulttuurikasvatuksen keskeisinä tehtävinä voitaisiinkin nähdä kysymysten asettaminen ja ylläpitäminen. Lisäksi sen tehtävänä tulisi olla huolehtiminen siitä, että kysymysten tekemiselle – dialogille, jota taiteen tekemisen ja vastaanottamisen voidaan nähdä edustavan – järjestetään konkreettisesti aikaa ja tilaisuuksia.

Myös monikulttuurisuus asettaa meidät uudenlaisten haasteiden, kuten esimerkiksi akkulturaatio- tai separaatioilmiöiden eteen.⁷ Akkulturaatiossa on kysymys toisen kulttuurin vaikutuksesta toiseen, joiden seurauksena syntyy molempien lisääntynyt samankaltaisuus. Käytännössä akkulturaatioprosessissa on kuitenkin usein kysymys vähemmistökulttuurin hitaasta sulautumisesta hallitsevampaan pääkulttuuriin siten, että sen sosiaalinen järjestelmä omaksuu ulkokontaktien vaikutuksesta toisen kulttuurin ominaisuuksia. Akkulturaation prosessiluonne merkitsee sitä, että se voi johtaa erilaisiin lopputuloksiin: uusien kulttuurielle-

---

⁷ Ks. monikulttuurisuudesta ja erityiskulttuureista lähemmin Johanna Maulan ja Sari Salovaa-
ran artikkelit tässä teoksessa.

menttien hyväksymiseen, täydelliseen sulautumiseen tai uuden vaikutuksen torjuntaan ja sen kautta oman alkuperäisen kulttuurin puolustamiseen. (Asp 1994, 67-68)

Oman kulttuurin puolustaminen voi johtaa separaatioon, eli erillistymiseen ja mm. omien yhdyskuntien syntyymiseen. Esimerkiksi Suomessa on tutkittu saamelaiden sulautumista ja eristäytymistä suomalaisessa yhteiskunnassa. Ankara pääväestön taholta vähemmistökulttuuriin kohdistuva paine on sekä heikentänyt saamelaista kulttuuria aikaansaaden sulautumista ja oman kielen ja kulttuurin hylkäämistä, mutta myös samalla aiheuttanut eristäytymistä, joka puolestaan on vahvistanut saamelaisten omaa kulttuuria. Aina eristäytyminen ei ole mahdollista, mutta saamelaisten kohdalla sen on mahdollistanut ennen kaikkea voimakas uskonto, oma kieli, nomadistinen elämäntapa, luonnonolosuhteet ja syrjäinen sijainti.⁸

Tärkeänä ajankohtaisena kysymyksenä suomalaisessa yhteiskunnassa näyttäytyy maahanmuuttajien kotouttamispolitiikka, kuten kysymykset siitä, miten maahanmuuttajien asumisolot hoidetaan, millaisella aikataululla saa mahdollisuuden opiskella uuden kotimaan kieltä jne. Yhteiskunnallisilla päätöksillä on mahdollista vaikuttaa monikulttuurisuuteen liittyviin akkulturaatio- ja separaatioprosesseihin; on kysymys siitä, halutaanko edistää kulttuurien sulautumista vai eristymistä. Kulttuuridemokratian toteutumisen näkökulmasta alakulttuurit säilyttävät oman leimaisuutensa, mutta kommunikoivat silti muiden kulttuurien (joista valtakulttuuri edustaa yhtä tasavertaista kulttuurin muotoa) kanssa ilman, että ne jäävät suhteessa valtakulttuuriin eristyneiksi kulttuurin saarrekkeiksi.

Kulttuuri-identiteetin rakentumisessa on kysyttävä, kuka tai mikä määrittää henkilökohtaisen kulttuurisuhteen todellisen merkityksen ja painoarvon. Vaikka tunnustaisimmekin esimerkiksi monikulttuurisuuden merkityksen kulttuurissamme sekä ylipäänsä kulttuuriset kokemukset jopa länsimaisen sivistyksen ja hyvinvoinnin kivijalkana, on pohdittava, millaisiin tekoihin voimme ryhtyä sekä millaisia auktoriteetteja ja asiantuntijoita monikulttuuristen arvojen tunnustamiseen tarvitaan. On huomioitava, että identiteetti sekä terminä, kasvun vaiheina tai subjektiivisena käsityksenä sisältää hyvin erilaisia käsityksiä ja arvostuseroja. Kun ihminen syntyy, hän saa välittömästi perhesuhteiden määrittämän sosiaalisen identiteetin. Ihminen myös syntyy jonkin maan kansalaiseksi ja jollekin alueelle ja näin hän saa paikallisen ja kansallisen identiteetin. Identiteetti rakentuu suhteessa

---

⁸ Ks. yksi varhaisimmista saamelaistutkimuksista: Paltto 1973, 62-72.

ympäristöön ja muotoutuu kielellisessä ja kommunikatiivisessa toiminnassa. Oman itsensä ja sijaintinsa paikallistaminen maailmassa määräytyy usein sen yhteisön mukaan, jossa on viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa. (Vasama 2003, 37-39; Mustonen 1997, 155.) Merkityksellisinä silloin näyttäytyvät lapsuuden kokemukset, omien juurten tunteminen, sekä alueen oma identiteetti, sen historia, tavat, sosiaalinen rakenne, kieli, murre ja luonnonolot. Paikallinen ja kansallinen identiteetti näyttäytyy usein vahvimmillaan vieraissa tilanteissa "toisten" keskellä.

Asiantuntijavalta voi näyttäytyä myös negatiivisena kulttuuri-identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Esimerkiksi Vasama pohtii väitöskirjassaan *Lapsen kansallinen identiteetti Virossa* (2003) kulttuuri-identiteetin olemusta. Hän toteaa, että kulttuurin ytimen syvälinen tajuaminen on sidoksissa kasvamiseen lapsuudesta lähtien. Lapsi oppii jo varhain omalle kulttuurilleen ominaisia toimintatapoja ja roolimalleja ja sisäistää vuorovaikutuksessa yhteisönsä kulttuuria ja kasvaa yhteisönsä jäseneksi. Se, minkälaista käyttäytymistä ja persoonallisuudenpiirteitä esimerkiksi pidetään sopivina, voivat määräytyä suoraan kulttuurista ja sen ominaisuuksista.

Ei ole kovin kauan aikaa siitä kun "asiantuntijat" määrittivät saamelaisten identiteettiä kieltämällä oikeuden omaan kieleen, uskontoon ja kulttuuriin. Esimerkkinä voi mainita Kirsti Palton kuvauksen saamen kielen syrjinnästä. Vuonna 1760 pidetyn kirkolliskokouksen jälkeen päätettiin, ettei saamea saanut lainkaan käyttää kirkollisessa opetustyössä, jonka seurauksena saamelaisten lukutaito ja sivistys laskivat huomattavasti. Myöhemmin alettiin kiinnittää huomiota opetuksen huonouteen ja vuonna 1930 kouluylhallitus teki ehdotuksen saamenkielisen aapisen julkaisemisesta. Tämän kohtalosta Paltto kertoo seuraavaa:

"Tämän aapisen laati rovasti Tuomo Itkonen. Aapisesta ei kuitenkaan ollut juuri mitään hyötyä, sillä opettajat – pääasiassa suomalaiset eivät osanneet käyttää sitä. Lapin kansakoulutarkastaja suhtautui hankkeeseen kielteisesti. Aapiset, jotka 1935 lähetettiin Enontekiölle, löydettiin myöhemmin avaamattomana pakettina Tornionjokilaakson koulutarkastajan kellarista poltettavaksi tarkoitettun romun alta". (Paltto 1973, 73-74.)

Kyseisen kaltaisen yhteiskunnallisen toiminnasta Paltto uskoo seuranneen sen, ettei saamelainen usko saamelaiseen ihmisarvoon. Hän tuntee rodullista alem-

muutta, sillä saamenkansa on monessa jäänyt tappiolle: elinkeinoissa, kulttuuris-
sa, kielessä, vieläpä ulkonäössäkin.

Tilanne on nykyisin kuitenkin toisenlainen, sillä esimerkiksi saamen kielen arvos-
tus on nousussa; sitä opetetaan paitsi äidinkielenä myös vieraana kielenä. Myös
kiinnostus saamelaistaiteeseen kuvaa saamelaiskulttuurin nousevaa arvostusta.
Samantyyppisen tilanteen voi kuitenkin kohdata tänäkin päivänä erilaisten vä-
hemmistökulttuurien kohdalla: yhteiskunnan tasolla on ollut vaikeaa myöntää,
kuinka esimerkiksi kuurous ei ole vain vamma tai poikkeama normista, vaan oma
kielensä ja kulttuurinsa, jolla on oma arvonsa. Esimerkiksi lääketieteellisen im-
plantointinäkemys sijasta, tai ainakin sen rinnalla, voisi hyvinvointiyhteiskun-
nassa pohtia enemmänkin henkisiä arvoja, kuten esimerkiksi viittomakielisen kie-
livähemmistön osalta oman kielen ja kulttuurin arvostamista ja kehittämistä.
Saamelaisten tavoin on siis edelleen olemassa monia muita oman alakulttuurin
omaavia ryhmiä, jotka joutuvat usein taistelemaan kulttuurinsa säilymisen ja
edistämisen puolesta.

Tutkija Tarja Pääjoki pohtii taidekasvatusta käsittelevässä väitöskirjassaan taidet-
ta kulttuurisena kohtaamispaikkana. Hän pureutuu erityisesti monikulttuurisen
taidekasvatuksen ilmiöön; mitä sillä käsitetään ja mitä se voisi olla. Pääjoki eh-
dottaa, että monikulttuurisuuden voisi ymmärtää sen tilanteen luonnehdinnaksi,
missä elämme; monikulttuurisuus on monien kulttuurien keskellä olemista. Pää-
joen mukaan monikulttuurinen taidekasvatus on ennen muuta kasvattajan oman
paikan ja samalla vierauden tunnustamista. Se on halua kulkea kohti rajoja, halu
kertoa ja kuulla toisia tarinoita. (Pääjoki 2004, 107-110.) Nämä ajatukset voivat
siis tukea kaikkea kulttuurikasvatuksellista toimintaa.

Taidekasvatus ei ole ongelmaton. Kasvatusinstituutiot asettavat helposti ihan-
teellisia tavoitteita tilasta, joka olisi yhteiskunnassa elävälle yksilölle hyväksi ja
jota pitäisi tavoitella. Taide, taiteen harjoittaminen ja siitä nauttiminen nähdään
usein keinoina saavuttaa tuo hyvinvoinnin tila, jossa ymmärrys erilaisuutta koh-
taan on lisääntynyt. Pääjoki tuo esille, miten kasvatuksen ja taiteen suhde toivee-
seen aidosti monikulttuurisesta maailmasta on paradoksaalinen. Hän viittaa
Theodor Adornoon, jonka mukaan taide ei voi suoraan viitata siihen onnelliseen,
utopistiseen tilaan, mihin yhteiskuntaa kulloinkin haluttaisiin viedä. Taide voi toi-
mia vain käänteisesti, eli ilmaisemalla sitä, mikä on poissa. (Pääjoki 2004, 111.)

Pääjoki näkeekin, että monikulttuurisen taidekasvatuksen tehtävä on kysyä, millaisessa maailmassa elämme nyt, miten olemme tänne tulleet ja miten voimme täällä toimia. Hän puhuu kolmannesta tilasta, jonka hän hahmottaa lupaamisen alueeksi, jossa merkityksiä rakennetaan ja neuvotellaan yhä uudestaan. Tämä tapahtuu julkisessa tilassa, joka ei ole luonteeltaan yksityinen vaan yhteinen. Silloin yhteisen taiteellisen toiminnan kautta löytyneet tai löytyvät rajat eivät aiheuta ehdotonta kuulumista johonkin tai poissulkemista jostakin, vaan ne vaativat kertomaan kohtaamisista elävässä ja aistisessa maailmassa uudestaan. (Pääjoki 2004, 113.)

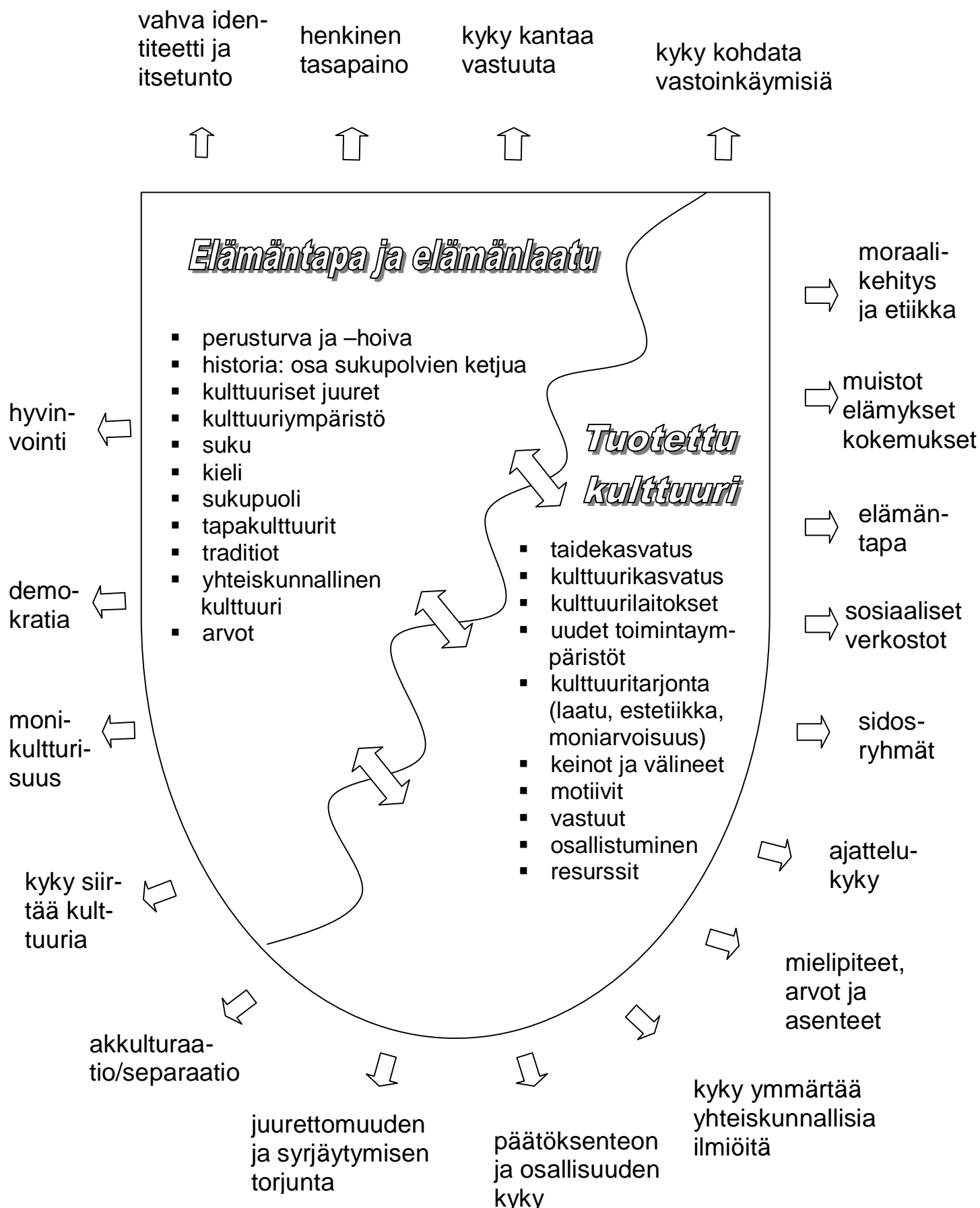
Kasvatuksen tehtävänä yleensäkin voi nähdä olevan sen, että yksilö saa elämänsä sellaisia eväitä ja edellytyksiä, että hän voisi kokea riittävässä määrin hallitsevansa kokemuksiaan sen sijaan että kokemukset hallitsevat häntä. Itsensä tunteminen, itsereflektio ja kriittinen tietoisuus omista havaitsemis-, ajattelu- ja käyttäytymistavoista ovat perusta sille, että yksilö voi toimia aktiivisena subjektina yhteiskunnassa. Tuotettujen kulttuuripalvelujen sisältöjä ajatellen palveluiden tarjoajat ja tuottajat ovat erittäin haasteellisen tehtävän edessä siinä, että palvelutarjonta koettaisiin aidosti kiinnostavaksi ja koskettavaksi yksilöiden elämässä.

Koska monipuolinen, laajasti ymmärretty kulttuuri eri osa-alueineen on yksi tärkeä kasvun konteksti sen limittyessä yksilöjen elämään ja yhteisöjen toimintaan, voidaan kulttuurin tulkita lisäävän hyvinvointia ja samalla suojelevan esimerkiksi syrjäytymiskehitykseltä. Kulttuurin yhteiskunnallista merkitystä voidaankin tarkastella ainakin kolmesta näkökulmasta: henkilökohtaisen ja yhteisöllisen kasvun sekä yhteiskunnallisen osallisuuden välineenä. Henkilökohtaisen kasvun saralla merkityksellisimpinä asioina näyttäytyvät vahvan identiteetin ja itsetunnon kehittyminen. Yhteisöllisellä puolella kuvaan tulevat sosiaaliset verkostot, arvot ja asenteet sekä kyky kokea yhteisöllistä osallisuutta. Yhteiskunnan näkökulmasta ihmisten henkilökohtainen kulttuurisuhde taas määrittää esimerkiksi akkulturaatio- ja separaatiokokemuksia, juurettomuuden ja syrjäytymisen tunteita, kykyä siirtää kulttuuria sekä jopa demokratian ja hyvinvoinnin kokemuksia. Koska kulttuurisilla, vuorovaikutukseen pohjautuvilla kokemuksilla on niin suuri merkitys yksilön identiteetin kehittymiselle, on oikeutettua ajatella, että ihmisellä tulee olla kulttuuriin ja kulttuurisiin juuriin samanlainen perusoikeus kuin esimerkiksi perusterveydenhuoltoon.

Alla olevassa kaaviossa on esitetty eri kulttuurisia elementtejä, jotka identiteetti-työhön kulttuurissa vaikuttavat.

Kaavio 1. Identiteetin kulttuuriset rakennuspalikat

Viitattu kirjallisuus:

Aho, S. & Laine, K. 1997. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Otava. Keuruu.

Asp, E. 1994. Johdatus sosiologiaan. Otava. Keuruu.

Bardy, Marjatta; Salmi, Minna; Heino, Tarja 2002. Mikä lapsiamme uhkaa. Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin raportteja 263/2001.

Bauman, Zygmunt 1996. Postmodernin lumo. Suom. Jyrki Vainonen. Toim. Pirkkoliisa Ahponen & Timo Cantell. Vastapaino, Tampere.

Derrida, Jacques 1981. Writing and Difference. London, Routledge.

Foucault, Michel 1998 (1971). "Nietzsche, genealogia, historia" s. 63-107. Teoksessa Foucault / Nietzsche. Toim. ja suom. Turo-Kimmo Lehtonen; Jussi Välimäki. Paradeigma-sarja. Tutkijaliitto, Helsinki.

Giddens, Anthony 1995. "Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa" s. 83-152. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens Anthony; Lash, Scott, Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino, Tampere.

Hall, Stuart 1999. Identiteetti. Toim. ja suom. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Vastapaino, Tampere.

Harris, J. R 2000. Kasvatuksen myytti. Hakapaino, Helsinki.

Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. WSOY, Juva.

Hirsjärvi, S; Laurinen, L.; et al. 2000. "Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen" s.12-35. Teoksessa Koti kasvattajana, elämä opettajana. Toim. Laurinen, L. WS Bookwell Oy, Juva.

Hoving, Isabel 2001. In Praise of New Travelers: Reading Caribbean Migrant Women's Writing. Stanford University Press, Stanford.

Kaunismaa, P. 1997. "Mitä on kollektiivinen identiteetti?" s 37-54. Teoksessa Puhenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen. Toim. Virtapohja, K. Gummerus, Jyväskylä.

Kristeva, Julia 1993. Puhuva subjekti. Tekstejä 1967-1993. Oy Gaudeamus Ab, Tampere.

Laitinen Riitta. 2002 "Koti, paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa 1800-luvulla". s. 195-210. Teoksessa Eletty ja muistettu tila. Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi. SKS, Helsinki.

Lamminmäki-Kärkkäinen, Tanja 2002 "Identiteetin kulttuuriprofiili ja toiseuden purkaminen" s. 71-84. Teoksessa Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla. Toim. Rauni Räsänen, Katri Jokikok-

ko, Maria-Liisa Järvelä, Tanja Lamminmäki-Kärkkäinen. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto. Pdf-julkaisu.

Lehtola, V-P. 1997. Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide. Gummerus, Jyväskylä.

Mezirow Jack (1995a) "Esipuhe". Teoksessa: Mezirow J (toim) Uudistava oppiminen: kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti, s 5–13.

Mezirow Jack (1995b) "Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä" Teoksessa: Mezirow J (toim) Uudistava oppiminen: kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti, s 17–37.

Madison, Gary Brent 1988. The Hermeneutics of Postmodernity. Figures and Themes. Indiana University Press, Bloomington, Indiana.

Mustonen, A. 1997. "Media ja identiteetti" s. 145-160. Teoksessa Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen. Toim. Virtapohja K. Gummerus, Jyväskylä.

Ojakangas, Mika 2001. Pietas. Kasvatuksen mahdollisuus. Kustannusosakeyhtiö Summa, Helsinki.

Paasi, Antti 2002. "Rajat ja identiteetti globlisoituvassa maailmassa". s. 154-176. Teoksessa Eletty ja muistettu tila. Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi. SKS, Helsinki.

Paltto, K. 1973. Saamelaiset. KK:n kirjapaino, Helsinki.

Perähuhta, Minna 2000. "Tieto muuttaa ympäristökokemuksiamme" s. 160-163. Teoksessa Elo, P; Järnefelt, H; Kylliäinen, A.; Sahlberg, M. Kulttuuriympäristö – tutki ja opi. Gummerus, Jyväskylä.

Pääjoki, Tarja 2004. Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa. Jyväskylä Studies In Humanities 28. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Rossi, Leena-Maija 1999. Taide vallassa. Poliittikkakaäsityksen muutoksia 1980-luvun suomalaisessa taidekeskustelussa. Kustannus Oy Taide, Helsinki.

Saarikangas, Kirsi 2002. "Merkityksellinen tila: lähiöasumisen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena" s. 48-75. Teoksessa Eletty ja muistettu tila. Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi. SKS, Helsinki.

Varis, Tapio 1995, *Tiedon ajan media. Mediavalmiudet ja viestintätaidot uusiutuvassa viestintäkulttuurissa*. Yliopistopaino, Helsinki.

Vasama, J. 2003. Lapsen kansallinen identiteetti Virossa. Virolaislapsen kansallinen identiteetti, sen kehittyminen ja yhteys minäkuvaan. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 194.

Veivo, Harri; Huttunen, Tommi 1999. Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. Edita, Helsinki.

